

Aytaç Durmaz

<https://orcid.org/0000-0001-9190-1274>

PhD student at Istanbul University, Department of Political Science and International Relations, Türkiye, aytac_drmz@hotmail.com

Atf Künyesi | Citation Info

Durmaz, A. (2025). Türkiye-Tataristan İlişkileri açısından Rusya Federasyonu Anayasası ve Tataristan Anayasası'na göre Tataristan'ın Ticari, Kültürel ve Siyasi ilişkileri. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 12 (3), 229-253.

Türkiye-Tataristan İlişkileri açısından Rusya Federasyonu Anayasası ve Tataristan Anayasası'na göre Tataristan'ın Ticari, Kültürel ve Siyasi ilişkileri

Öz

Bu çalışmanın amacı, Tataristan Cumhuriyeti'nin; Rusya Federasyonu anayasasına göre kuracağı ticari, kültürel ve siyasi ilişkilerin hukuki boyutu anayasal perspektiften incelemek ve Türkiye Cumhuriyeti ve Tataristan Cumhuriyeti arasında siyasi, ticari ve kültürel ilişkilerinin son yıllarda evrildiği noktayı belirlemektir. Tüm bu konular analiz edilirken, bölgesel ve küresel krizlerde Kazan-Ankara hattının, Türkiye-Rusya ilişkilerine katkıları saptanmaya çalışılacaktır. Çalışmamızda Rusya Federasyonu'nun federe birimi olan Tataristan Cumhuriyeti'nin siyasi, kültür, ticari ilişkileri yabancı ülkelerle kurarken hangi yasal zemine dayandıklarını görmek için Rusya Anayasası ve Tataristan Anayasası ele alınmıştır. Çalışmamız 1992 yılından günümüze kadar olan siyasi ve kültür ilişkileri ele alırken 2017-2023 yıllarının ithalat ve ihracat değerlerine yer vermiştir. Bu çalışmada, gümrük ve RU-Stat istatistik verileri, T.C Kazan Başkonsolosluğu raporları incelenmiştir. Araştırmamızın sonucunda, Türkiye-Tataristan ilişkilerinin ekonomik, kültürel ve siyasi alanda ilerlemenin hızının yavaşladığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Cumhuriyeti, Tataristan Cumhuriyeti, Ticareti, Kültür, Siyasi

Commercial, Cultural and Political Relations of Tatarstan according to the Constitution of the Russian Federation and the Constitution of Tatarstan in terms of Türkiye-Tatarstan Relations

Abstract

The aim of this study is to analyse the legal dimension of the commercial, cultural and political relations to be established by the Republic of Tatarstan according to the constitution of the Russian Federation from a constitutional perspective and to determine the point where political, commercial and cultural relations between the Republic of Türkiye and the Republic of Tatarstan have evolved in recent years. While analysing all these issues, the contributions of the Kazan-Ankara line to Türkiye-Russia relations in regional and global crises will be tried to be determined. In our study, the Russian Constitution and the Constitution of Tatarstan are analysed to see on which legal basis the Republic of Tatarstan, a federated unit of the Russian Federation, relies when establishing political, cultural and commercial relations with foreign countries. While our study deals with political and cultural relations since 1992 to the present day, it includes import and export values for the years 2017-2023. In this study, customs and RU-Stat statistical data, reports of the Consulate General of the Republic of Türkiye in Kazan were analysed. The results of our research show that the pace of progress of Türkiye-Tatarstan relations in the economic, cultural and political spheres has slowed down.

Keywords: Republic of Türkiye, Republic of Tatarstan, Trade, Culture, Political

Giriş

2020 nüfus sayımı esas alındığında Rusya Federasyonu'nda 195 farklı halk yaşarken Tatarlar, Rusya Federasyonu'ndaki en büyük ikinci yerli halktır (Narodı Urala, 2023). Merkezi yönetimin çelişkili etno-politikasında; etnik kimlik, kültürel miras, dil ve geleneklerin korunması gibi unsurlar bir yanda dururken, ortak vatandaşlık değerleri, federal yasa, eşit haklar ve ulusal bütünlük gibi unsurlar da diğer yanda yer almaktadır (Jeleznyakov & Litvinova, 2012). Rusya Federasyonu, jeopolitik konumu oldukça önemli Tataristan Cumhuriyeti'nin, 1992 bağımsızlık referandumunu da göz önünde bulundurarak; yabancı hükümetlerle kuracağı sosyal, kültürel, ekonomik ilişkilerini hukuki zeminde ayrıcalıklar tanıyarak formüle etmiştir. Tataristan'ın ayrıcalıklı pozisyonu zamanla merkezi yönetim tarafınca sorunlu hale gelmiş olsa da Tataristan Cumhuriyeti yabancı hükümetlerle siyasi, ticari, kültür ilişkileri kurarken daha rahat hareket etmiştir. Rusya Federasyonu'na bağlı Tataristan Cumhuriyeti kendi anayasası ve merkezi anayasaya göre elde ettiği haklar çerçevesinde Türkiye Cumhuriyeti'yle ekonomik, kültürel, eğitimsel alanda birçok anlaşma imzalamıştır. İki hükümetin ilişkileri gelişirken Jet Krizi önemli bir dönüm noktasıdır. Jet kriziyle birlikte Moskova'nın aldığı yaptırım kararları Ankara-Kazan hattını önemli ölçüde etkilemiştir. Çalışmamız söz konusu krizden sonra Tataristan ve Türkiye ekonomik ilişkileri sarsılırken, kültür ve eğitim alanlarında ciddi yaralar almıştır. Bu makale, Türkiye-Tataristan ilişkilerinin evrimini ele alırken kurulan ilişkilerin hukuki zeminini incelemeyi amaçlamıştır. Literatürdeki çalışmalar genellikle Türk-Rus ilişkileri çerçevesinde ortaya çıkarken Türk-Tatar çok boyutlu ilişkileri oldukça sınırlı ele

alınmıştır. Ayrıca çalışmanın literatüre olan katkısı, Tataristan'ın kuracağı çok boyutlu ilişkilerin anayasal dayanaklarını ortaya koymak olacaktır.

1.Tataristan Cumhuriyeti'nin Kuracağı Ticari Faaliyetlerin Merkezi ve Yerel Anayasalara Göre Hukuki Boyutu

20. yüzyılın sonunda Rusya Federasyonu, gelişiminin yeni bir aşamasına varmış ve ekonomik faaliyetler hakkında önemli yasa değişiklikleri yapmıştır. Bu yasa değişiklikleri; federe birimler arasındaki ticari faaliyetlerin düzenlenmesi ve federe birimlerin diğer ülkelerle ticari münasebetlerini düzenlemeyi amaçlar. Tataristan ve Rusya arasında bu münasebetlerin temeli 1992 yılında yapılan Tataristan'ın egemenliğine ilişkin referanduma dayandırılarak, 15 Şubat 1994 tarihli Tataristan Cumhuriyeti ile Rusya Federasyonu arasında Yetki Paylaşımı ve Karşılıklı Yetki Devri Hakkında Anlaşma'ya dayanmaktadır. Söz konusu anlaşmanın 2 maddesinin 3 fıkrası; Tataristan Cumhuriyeti, yetki sınırları içinde, yabancı devletlerle yerel yönetimler ve idari-yerel oluşumlar ile uluslararası ve dış ekonomik ilişkiler kurar, bu amaçla özel olarak oluşturulan uluslararası organizasyonlarda faaliyet gösterir ve ayrıca, Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı ile yapılan anlaşmalar doğrultusunda, yabancı devletlerin devlet organlarıyla uluslararası ve dış ekonomik ilişkiler kurar, şeklindedir (Kodifikatsiya.Rf , 1994, Stat'ya 2, Punkt 11). Akabinde, Moksova tüm federe birimler için geçerli, Rusya Federasyonu Devlet Organları ile Rusya Federasyonu'na Bağlı Egemen Cumhuriyetlerin Devlet Organları Arasında Yetki ve Görev Paylaşımı Hakkında Anlaşma'yı tüm paydaşlarıyla imzalamıştır. Söz konusu anlaşmanın 3 maddesinin 2 fıkrası; Rusya Federasyonu'na bağlı cumhuriyetler, uluslararası ve dış ekonomik ilişkilerde bağımsız katılımcılardır ve diğer cumhuriyetler, bölgeler, iller, özerk bölgeler ve özerk okruglarla anlaşmalar yapabilirler, eğer bu Rusya Federasyonu Anayasası ve yasalarına ve bu Anlaşmaya aykırı değilse. Rusya Federasyonu Devlet Organları, Rusya Federasyonu'na bağlı cumhuriyetlerle birlikte cumhuriyetlerin uluslararası ve dış ekonomik ilişkilerini koordine eder, şeklindedir (Konsul'tantPlyus, 1992, Stat'ya 3, punkt 2). Anlaşmaların günümüze kadar çeşitli değişikliklere ve iptallere uğraması söz konusu olsa da federe birimlerin federal anayasaya uygun oldukça uluslararası ve Rusya sahasındaki federe birimlerle iktisadi ilişkiler kurabilmektedir. 20 Aralık 2009 tarihinde "Rusya Federasyonu'ndaki Ticari Faaliyetlerin Devlet Düzenlemesinin Temelleri Hakkında" 381 sayılı federal kanunu (N 381-FZ) kabul edilmiştir (Konsul'tantPlyus, 2009, Federal'nyy Zakon N 381-F3). Söz konusu federal kanun içinde, 5 başlık ve 22 madde bulunmaktadır. Diğer yandan, anayasanın çeşitli kanunları, Rusya Federasyonu'nun ticari faaliyetlerini düzenlemektedir. Rusya Federasyonu anayasası, Rusya

Federasyonu, tebaasında bulunan tüm federal hükümetleri ve onların birimlerini eşit görmüş ve (onlara) ticaret yapma hakkını, uluslararası ticari anlaşmalara ve Rusya Federasyonu ticaret ilkelerine uydukları takdirde hukuki güvence içerisinde sunmuştur. Bu minvalde, anayasanın 8. maddesinin birinci fıkrası; Rusya Federasyonu ekonomik alanın birliğini, malların, hizmetlerin ve mali kaynakların serbest dolaşımını, rekabetin desteklenmesini ve ekonomik faaliyet özgürlüğünü garanti eder şeklindedir (Konstitutsiya Rossiyskoy Federatsii, 2020, Stat'ya 8, 1 punkt). Ayrıca, Rusya Federasyonu anayasası 381 sayılı federal kanunu dış ticaret faaliyetlerine ilişkin düzenlemesinde 3. Madde; dış ticaret faaliyetlerinin devlet düzenlemesi, Rusya Federasyonu Anayasasına dayanmaktadır. Federasyon içindeki düzenleyici diğer mevzuatlar ve anayasalar, Rusya Federasyonu anayasasına, uluslararası hukukun genel olarak tanınan ilkelerine ve normlarına uygun olarak yürütülmektedir (Konsul'tantPlyus, 2009, Federal'nyy Zakon N 381-F3, Stat'ya 3). Rusya Federasyonu anayasasının 72. maddesinin 1. paragrafının O bendinde; “Rusya Federasyonu'nun kurucu kuruluşlarının uluslararası ve dış ekonomik ilişkilerinin koordinasyonu, Rusya Federasyonu'nun uluslararası anlaşmalarının uygulanması, Rusya Federasyonu ve Rusya Federasyonu'nun kurucu kuruluşlarının ortak yetkisi altındadır”, hükmü yer almaktadır (Konstitutsiya Rossiyskoy Federatsii, 1993, Stat'ya 72, Punkt 1, Podpunkt O)

Rusya Federasyonu tebaasında bulunan tüm cumhuriyetler gibi Tataristan Cumhuriyeti de federal anayasasında, Rusya Federasyonu'na uyumu vurgulamıştır. Federal anayasanın 24. maddesinin 4. fıkrasına göre; Tataristan Cumhuriyeti'nde, Rusya Federasyonu hukuk sisteminin ayrılmaz bir parçası olan uluslararası hukukun genel kabul görmüş ilke ve normları uygulanmaktadır (Konstitutsiya Respubliki Tatarstan, 1992, Stat'ya 24, Punkt 4). Bu kapsamda, Tataristan Cumhuriyeti anayasası; 1. maddenin 4. fıkrası, 6. madde, 17. maddenin 1., 2., 3., fıkraları, 20. maddenin 1. fıkrası, 30. madde, 75. maddenin 6. fıkrası, 94. maddenin 5. fıkrası, 102. maddenin 3. fıkrası ile Tataristan'ın ticari faaliyetlerini düzenlemiştir. Federal anayasanın 1. maddesinin 4. fıkrası ve 6. madde, doğrudan yabancı devletlerle olan ticareti kapsamaktadır. Diğer maddeler ise Federasyon içindeki ticaret, ticari faaliyetlerde bireyin özgürlüğü ve iktisadi açıdan ticari stratejiler hakkındadır. Tataristan Cumhuriyeti anayasasının 1. maddesinin 4. fıkrası; Tataristan Cumhuriyeti, yetkileri dâhilinde uluslararası ve dış ekonomik ilişkilere bağımsız olarak katılmaktadır (Konstitutsiya Respubliki Tatarstan, 1992, Stat'ya 1, Punkt 4). Federal anayasanın 6. maddesi: Rusya Federasyonu Anayasası, federal mevzuat ve Rusya Federasyonu hükümet organları ile Tataristan Cumhuriyeti hükümet organları arasındaki yetki ve yetkilerin sınırlandırılmasına ilişkin anlaşmanın verdiği haklar

dâhilinde, Tataristan Cumhuriyeti, uluslararası ve yabancı faaliyetlerde bulunur, ekonomik ilişkiler kurar, ilgili anlaşmaları yapar, temsilcilik alışverişinde bulunur ve uluslararası kuruluşların faaliyetlerine katılır (Konstitutsiya Respubliki Tatarstan, 1992, Stat'ya 6).

2. Tataristan Cumhuriyeti'nin Kuracağı Kültürel Faaliyetlerin Merkezi ve Yerel Anayasalara Göre Hukuki Boyutu

Tarihsel birikim, her iki kültürün tanımlanmasında ve oluşumunda önemli bir faktördür. Çarlık döneminden günümüze değin bu coğrafyada yaşamakta olan farklı etnisiteler, her ne kadar kendi kültürlerini koruma ve geliştirme gayreti içinde olsalar da kültürel ve siyasal var oluşları dönem dönem engellenmiştir. Rusya Federasyonu ise, seleflerinin yaptığı hataları ve dönemin şartlarını da göz önünde bulundurarak birtakım anayasal düzenlemeler yapmıştır. Rusya Federasyonu anayasası; farklı etnik kimliklerin ritüellerini, inançlarını, normlarını, geleneklerini, kültürel varlıklarını tanımış ve onların dillerini, kültürlerini, tarihlerini koruma, geliştirme, öğrenme ve öğretme garantisini onlara vermiştir. Ayrıca, uluslararası hukukun genel kabul gören ilke ve normlarına atıf yapmış ve bu minvalde yerli halkların haklarını garanti altına almıştır. Dolayısıyla bu hakları Rusya Federasyonu anayasasının 44. maddesinin 1. 2. ve 3. fıkrası, 68. maddesinin 4. fıkrası, 69. maddesinin 2. ve 3. fıkrası, 71. maddesinin E bendi, 72. maddesinin D ve E bendleri, 74. maddesinin 2. fıkrası, 114. maddesinin 1. fıkrasının V bendi ve E.6 bendi kültürel faaliyetlerin düzenlenmesi üzerinde okumak mümkündür. Söz konusu maddeler; anayasanın 44. maddesinin 1., 2. ve 3. fıkrasına göre; herkesin edebi, sanatsal, bilimsel, teknik ve diğer türde yaratıcılık ve öğretme özgürlüğü garantilidir. Fikri mülkiyet, kanunla korunur. Herkesin kültürel yaşama katılma ve kültür kurumlarından yararlanma, kültürel değerlere erişme hakkı vardır. Herkes, tarihi ve kültürel mirasın korunmasına ve bu mirasın eserlerinin de korunmasına özen göstermekle yükümlüdür (Konstitutsiya Rossiyskoy Federatsii, Stat'ya 44). Anayasanın 68. maddesinin 4. fıkrası Rusya Federasyonu'ndaki kültür, çok uluslu halkının eşsiz mirasıdır. Kültür, devlet tarafından desteklenir ve korunur. (Konstitutsiya Rossiyskoy Federatsii, Stat'ya 68, Punkt 4) Anayasanın 69. maddesinin 2. ve 3. fıkrasına göre; Rusya Federasyonu'ndaki tüm halkların ve etnik toplulukların kültürel kimliğini korur ve etnokültürel ve dilsel çeşitliliğin korunmasını garanti eder. Rusya Federasyonu, yurtdışında yaşayan yurttaşlara haklarını kullanmaları, çıkarlarının korunması ve tüm Rusya'nın kültürel kimliğinin korunması konusunda destek sağlar (Konstitutsiya Rossiyskoy Federatsii, 1993, Stat'ya 69, Punkt 2&3). Anayasanın 71. maddesinin E bendinde ise, Rusya Federasyonu, sorumlu olduğu faktörleri sıralamıştır: Buna göre; Rusya Federasyonu'nun sorumluluk alanı; devletsel, ekonomik, çevresel, bilimsel, teknolojik, sosyal, kültürel ve ulusal gelişim alanında

federal politika ve federal programların temellerini oluşturmak; sürekli eğitim de dâhil olmak üzere eğitim, öğretim ve sağlık sistemi için birleşik bir yasal çerçeve kurmaktır (Konstitutsiya Rossiyskoy Federatsii, 1993, Stat'ya 71, Punkt E). Anayasanın 72. maddesinin D ve E bendlerinde, Rusya Federasyonu ve Rusya Federasyonu'nun kurucu kuruluşlarının ortak yetkilerinin üstlendiği bazı sorumluluklar sıralanmıştır. 72. maddenin D bendi; tarihi ve kültürel anıtların korunmasını, E bendi ise eğitim, bilim, kültür, beden eğitimi, spor ve gençlik politikalarını kapsamaktadır (Konstitutsiya Rossiyskoy Federatsii, 1993, Stat'ya 72, Punkt 1, Podpunkt D). Anayasanın 74. maddesinin 2. fıkrası; güvenliğin sağlanması, insanların yaşamlarının ve sağlıklarının korunması, doğanın ve kültürel değerlerin muhafaza edilmesi adına, gerekli olması halinde, federal yasaya uygun olarak mal ve hizmetlerin dolaşımına kısıtlamalar getirilebilir, hükmüne sahiptir (Konstitutsiya Rossiyskoy Federatsii, 1993, Stat'ya 74, Punkt 2). Anayasanın 114. maddesinin 1. fıkrasının V ve E paragraflarının 6. bendlerinde; Rusya Federasyonu Hükümeti'nin kültür, bilim, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, ailenin desteklenmesi, güçlendirilmesi ve korunması, geleneksel aile değerlerinin muhafaza edilmesi ve çevrenin korunumu, sosyal odaklı birleşik bir devlet politikasının uygulanmasını sağlar ve ayrıca vatandaşlar için çevre eğitimi sisteminin geliştirilmesi için koşullar yaratır, çevre kültürünü sağlar, ibaresi yer alır (Konstitutsiya Rossiyskoy Federatsii, 1993, Stat'ya 114, Punkt 1, Paragraf V&E, Punkt 6).

Tataristan Cumhuriyeti federal anayasasının 16., 30., ve 57. maddelerinin tüm fıkraları ve 102. maddesi hem yurtiçi hem de yurtdışındaki kültürel faaliyetlerin kapsamını düzenlemiştir. Federal anayasanın girişinde: “Tataristan Cumhuriyeti'nin çokuluslu halkının ve Tatar halkının iradesini ifade eden bu anayasa, tarihi, ulusal ve manevi geleneklerin, kültürlerin, dillerin korunmasını ve geliştirilmesini teşvik eder, sivil barışı ve etnik gruplar arası uyumu sağlar ifadeleri yer alır. Federal anayasanın 14. maddesi hükmünce; Tataristan Cumhuriyeti, Tataristan Cumhuriyeti dışında yaşayan Tatarların ulusal kültürünün, dilinin geliştirilmesine ve kimliğinin korunmasına yardım etmektedir (Konstitutsiya Respubliki Tatarstan, 1992, Stat'ya 14). Federal anayasanın 16. maddesinin 2. fıkrasına göre, kültürel ve tarihi değerler ile maddi ve manevi kültürün korunmasını sağlayan diğer mülkler, kamu mülkiyetidir (Konstitutsiya Respubliki Tatarstan, 1992, Stat'ya 16, Punkt 2). Federal anayasanın 30. maddesi ise; bireylerin kişisel, sosyo-ekonomik ve kültürel hak ve özgürlüklere tam olarak sahip olduğunu, bildirir (Konstitutsiya Respubliki Tatarstan, 1992, Stat'ya 30). Federal anayasanın 57. maddesine göre, edebi, sanatsal, bilimsel, teknik ve diğer türde yaratıcılık ve öğretim özgürlüğü federal anayasa tarafından garanti altına alınmıştır. Ayrıca yazarların, mucitlerin ve yenilikçilerin haklarının

kanunla korunması gerekliliği ve herkesin kültürel yaşama katılma, kültür kurumlarından yararlanma ve kültürel değerlere erişim hakkının olduğu belirtilmektedir. Diğer yandan tüm bireylerin, tarihi ve kültürel mirasın korunmasına özen göstermekle yükümlü olduğu vurgulanarak Tataristan Cumhuriyeti'nde yaşayan diğer halkların temsilcilerinin de ulusal kültürlerini muhafaza etmek ve geliştirmek açısından çeşitli haklara sahip bulunduğu hükmünü de, ilgili madde içermektedir. Federal anayasanın 102. maddesinin 4. fıkrası, Tataristan Cumhuriyeti topraklarında yaşayan Rusya Federasyonu halklarının etno-kültürel çeşitliliğini, dillerini ve kültürlerini korumak ve geliştirmek, ulusal azınlıkların haklarını korumak, göçmenlerin sosyal ve kültürel adaptasyonu, etnik gruplar arası çatışmaları önlemek ve etnik gruplar arasındaki dinler arası uyumun sağlanmasına yönelik olan hükümleri de içermektedir (Konstitutsiya Respubliki Tatarstan, 1992, Stat'ya 102, Punkt 4).

3.Tataristan Cumhuriyeti'nin Kuracağı Siyasi Faaliyetlerin Merkezi ve Yerel Anayasalara Göre Hukuki Boyutu

Rusya Federasyonu kraylar, oblastlar, federal şehirler, okruglar ve cumhuriyetler olarak federal yapılardan oluşup eşit statüye sahiplerdir. Rusya Federasyonu anayasasının 66 maddesi federal yapıların statüleri üzerine hükümler içermektedir. Federal yapılar seçim aracılığı ile yasama mecrası oluşturulur. Rusya Federasyonu anayasası, çok partili ve siyasi çeşitlilik ilkesini 13. maddesinin 3. fıkrasında; Rusya Federasyonu'nda politik çeşitlilik ve çok partili sistem kabul edilir, ibaresiyle açıklar (Konstitutsiya Rossiyskoy Federatsii, 1993, Stat'ya 13. Punkt 3). Rusya Federasyonu'nun anayasası cumhuriyetlerin kendi anayasasına ve diğer federal yapıların ise tüzük oluşturmasına kendisiyle çatışmama kaidesiyle izin vermiştir. Merkezi anayasa tüm tüm idari yapıların yönetim sınırlarını ve şeklini belirler. Bu bağlamda Rusya Federasyonu'nun tüm paydaşlarını doğrudan etkileyen madde, anayasanın 71. maddesinin 1. fıkrasının K bendidir. İlgili maddeye göre; Rusya Federasyonu dış politikası ve uluslararası ilişkileri, Rusya Federasyonu'nun uluslararası anlaşmaları, savaş ve barış sorunları için yargı yetkisine sahiptir (Konstitutsiya Rossiyskoy Federatsii, 1993, Stat'ya 71, Punkt 1). Rusya Federasyonu anayasası, devlet başkanının görevlerini 4. bölümde "Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanı" bölümünde ele almıştır. Anayasanın 80. maddesinin 3. fıkrasında; Rusya Federasyonu Başkanı, Rusya Federasyonu Anayasası ve federal yasalara uygun olarak, devletin iç ve dış politikasının ana yönlerini belirler, hükmü yer alır. Aynı maddenin 4. fıkrası ise; Rusya Federasyonu Başkanı, devlet başkanı olarak Rusya Federasyonu'nu, ülke içinde ve uluslararası ilişkilerde temsil eder, şeklindedir (Konstitutsiya Rossiyskoy Federatsii, 1993, Stat'ya 80, Punkt 4). Rusya Federasyonu anayasası, yasama organının oluşumunu ve görevlerini 5. bölüm olan

“Federal Meclis” başlığı altında ele almıştır. Rusya Federasyonu’ndaki federal hükümetlerin görevlerinin kapsamı, anayasanın 8. bölümünde “Yerel Hükümetler” başlığı altında 4 maddeyle ele alınmıştır.

Rusya Federasyonu ve Tataristan Cumhuriyeti anayasaları, mevcut tebaa için siyasi yaşama katılım ve siyasi faaliyet haklarını, devlet çıkarlarına ters düşmedikçe koruma garantisi altına almışlardır. Rusya Federasyonu anayasasının 32. maddesinin 1. fıkrası ve Tataristan Cumhuriyeti anayasasının 45. maddesinin 1. fıkrasında; her bireyin özgürce devlet yönetimine katılma hakkına sahip olduğu belirtilmiştir. Tataristan Cumhuriyeti anayasasının 75. maddesinin 4. fıkrasına göre, Tataristan Cumhuriyeti Devlet Konseyi iç politika ve dış politika yönlerini belirler (Konstitutsiya Respubliki Tatarstan, 1992, Stat'ya 75, Punkt 4). Buna ek olarak, Tataristan Cumhuriyeti anayasasının 94. maddesi Tataristan Cumhuriyeti Rais’inin (Baş/Başkanı) görevlerini sıralamıştır. İlgili maddenin 29 fıkrası bulunmaktadır. 94. maddeye göre, Rais’in görevleri arasında; iç ve dış politika yönlerini belirlemek, Tataristan Cumhuriyeti bakanlar kurulunu oluşturmak ve karar vermek, Tataristan Cumhuriyeti Devlet Konseyi ile mutabakatla Tataristan Cumhuriyeti Başbakanı’nı atamak, Tataristan Cumhuriyeti, Tataristan Cumhuriyeti Başbakan yardımcıları, Tataristan Cumhuriyeti bakanlarını, Tataristan Cumhuriyeti devlet komitelerinin başkanlarını, Tataristan Cumhuriyeti'nin diğer yürütme makamlarının başkanlarını atamak ve görevden almak, Tataristan Cumhuriyeti Anayasasına uygun olarak Tataristan Cumhuriyeti yürütme makamlarının sistemini ve yapısını belirlemek vardır (Konstitutsiya Respubliki Tatarstan, 1992, Stat'ya 94, Punkt 8, Punkt 9). Yine Tataristan Cumhuriyeti anayasası 105. maddenin 1. ve 2. fıkrasınca; Tataristan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu, Tataristan Cumhuriyeti'nin bakanlıklarının, devlet komitelerinin ve Tataristan Cumhuriyeti'nin kendisine bağlı diğer yürütme makamlarının çalışmalarını birleştirir ve yönetir. Ayrıca, Tataristan Cumhuriyeti'nin bakanlıkları ve devlet komiteleri, ilgili yönetim dallarında veya sektörler arası düzeyde devlet politikasını uygular (Konstitutsiya Respubliki Tatarstan, 1992, Stat'ya 105, Punkt 1, Punkt 2).

4. Türkiye ile Tataristan Arasındaki Eğitim ve Kültürel İlişkiler

Türk ve Tatar kültürel ilişkilerinin kökleri, 1992 yılından yüzlerce yıl öncesine dayanmaktadır. Türkolog Venera Başaran, Türk-Tatar kültürel ilişkilerinin tarihini, “Tatar-Türk Kültürel ve Eğitimsel Bağları: Tarihsel Bakış Açısı” isimli makalesinde incelemiştir (Başaran, 2018). Coğrafya olarak birbirinden uzak iki halkın günümüze kadar devam eden ilişkileri, dönem dönem kesintiye uğramışsa da; söz konusu bu iki halkın özverili iş birliğiyle kültürel, diplomatik ve ekonomik ilişkiler yeniden canlandırılmıştır. Türk dünyasının önemli

düşünür ve yazarlarından biri olan İsmail Gaspıralı'nın, 19. yüzyılda geliştirdiği; “dilde, fikirde, işte birlik” düsturunun Türk – Tatar ilişkilerine her perspektiften yansımaları olmuştur. Modern dünyada bile aynı dine bağlı ve benzer dillere sahip toplumlarda, genel olarak kültürel etkileşim ve dostluk ilişkileri kurmak daha kolay hale gelmiştir.

2 Eylül 1996 tarihinde, Türkiye Cumhuriyeti Kazan Başkonsolosluğu'nun açılmasının ardından Yunus Emre Enstitüsü'nün Kazan şubesinin çalışmalarına başlamasıyla Türkiye'nin Kazan'da kültürel ve eğitim faaliyetlerinde hızla bir artış olmuştur. Yunus Emre Enstitüsü'nden önce Kazan'da Türkoloji projesi çerçevesinde TİKA da önemli adımlar atmıştır. Türkiye ve Tataristan arasında köprülerin kurulmasına katkı sağlayan diğer bir kuruluş da TÜRKSOY'dur. Anadolu Türk Kültür Derneği ise Türk ve Tatar halkın yakınlaşmasında önemli rol almıştır. Kazan Federal Üniversitesi'nin Türkoloji bölümü ise Ankara – Kazan hattının eğitim alanında boşluğu doldurmak adına çalışmalarını günümüze kadar sürdürmektedir.

Sovyetler Birliği dağılıp Rusya Federasyonu kurulduktan sonra, Tataristan ve Türkiye arasında devlet başkanları seviyesindeki ilk görüşme, 12-16 Ekim 1992 tarihinde gerçekleşmiştir. Mintimer Şeymiyev ve Turgut Özal, bu resmi ziyaret esnasında yapılan fikir alışverişi kültürel alanı da kapsamıştır. Birinci Tataristan Cumhurbaşkanı Mintimier Şeymiyev'in Türkiye Cumhuriyeti'ne yaptığı ziyaret sırasında “...hangi ülkelere değer veriyoruz? Tarihsel birlik ve ekonomik bütünlük temelinde, öncelikle Rusya Federasyonu ile ikili ilişkilerimizi geliştiriyoruz. Kuşkusuz Türkiye ile dostane ilişkiler geliştirmeye çalışacağız. Çünkü ülkelerimizin tarihinde, halklarımızın dilinde ve kültüründe pek çok ortak noktamız var, cümleleriyle önemli mesajlar içeren demeçler vermiştir. Akabinde, Tataristan Cumhuriyeti'nin 1993 yılında kurulan Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı'nda gözlemci ülke olarak yerini alması, SSCB döneminde İstanbul, Eskişehir ve Bursa şehirlerine göç eden Tatarların kutladığı Sabantuy Bayramı'na Tataristan'dan katılımların başlaması, Türkiye-Tataristan kültürel ilişkilerin gelişmesini sağlamıştır. 22 Mayıs 1995 tarihinde 11 maddeden oluşan Tataristan Cumhuriyeti Hükümeti ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Ticaret-Ekonomi, Bilimsel-Teknik ve Kültürel İş birliği Anlaşması, farklı alanlardaki iş birliğini teşvik etmek amacıyla yapılmıştır. Söz konusu anlaşmanın 4 maddesi; Taraflar, Tataristan Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti kültürleri hakkında karşılıklı bilgilerin derinleştirilmesi ve geliştirilmesi için çaba gösterecekler, kültürel iş birliğini geliştirmeye yönelik devlet organları, sivil toplum kuruluşları ve diğer organizasyonların başlattığı girişimleri teşvik edecek ve destekleyeceklerdir, şeklindedir (Kompaniya GARANT, 1995, Stat'ya 4). Anlaşmanın kültürel ilişkileri ilgilendiren 9. maddesi; Taraflar, ikili kültürel ve ekonomik bağların gelişimini

desteklemek amacıyla, kendi temsilciliklerinin açılmasını teşvik edeceklerdir, şeklinde ifade edilmiştir (Kompaniya GARANT, 1995, Stat'ya 9). Anlaşmanın 5.,6.,7., 8. maddeleri ise eğitim, dil, bilim transferi, medya alanlarını kapsamaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti anlaşma uyarınca TRT'nin farklı dillerde hazırladığı haberlere Tatarca'nın da eklenmesi, iki halkın birbirini tanınması ve takip etmesi açısından önemlidir. Günümüzde de bu hizmet; “trt.net.tr/tatarca/” linki üzerinden haberler yayınlamaya devam etmektedir. Sonraki yıllarda, Tatarca yayımlar yapan; “turktatar.com” açılmış fakat günümüze kadar yayın hayatına devam etmemiştir. İki halk arasındaki kültürel etkileşim, sokak ve caddelere verilen aydınların isimleri ve kardeş şehir uygulaması ile de pekişmiştir. İstanbul'un ilçesi Eyüpsultan'da ve Eskişehir'in ilçesi Odunpazarı'nda Gabdullah Tukay Parkı, İstanbul Çekmeköy ve Ankara'nın Keçiören ilçesinde Zeki Veleli Togan Parkı açılmıştır. Diğer yandan Ankara'da Gabdullah Tukay Caddesi, İstanbul'un ilçesi Şişli'de Sudi Maksudi Arsal Caddesi, Adana'nın Ceyhan ilçesinde ve Manisa'nın Alaşehir ilçesinde Yusuf Akçura sokakları bulunmaktadır. Kazan'da İstanbul Parkı açılmış ve akabinde parkın içine Sadi Maksudi Arsal'ın anıtı dikilmiştir. Dönemin, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Binali Yıldırım, bu anıtın açılışına katılmıştır (Altaş, 2016). 2005 yılında, “Kazan'ın 1000. Yılı” kutlamalarında birçok kültürel faaliyetler düzenlenmiştir. Kutlamaların hemen öncesinde Banu Avar, Kazan'a gitmiş TRT için “Banu Avar'la Sınırlar Arasında – Tataristan Kazan'ın Bin Yılı” (Avar, 2012) adlı programı çekmiş, dönemin, Tataristan Cumhurbaşkanı Mintimer Şeymiyev'le görüşmüş, yine dönemin başkonsolosu İsmail Hakkı Musa ile de röportaj yapmıştır. Diğer taraftan 2006 yılında, Lami Özgen'in kaleme aldığı “Bin Yılın Kenti Kazan” başlıklı bir yazı, Sky Life dergisinde yayımlanmıştır. Türkiye ve Tataristan'da yapılan bilimsel çalışmalarda, her iki ülkeden karşılıklı katılım sağlanmış hem ortak tarihi değerleri hem geleceği bilimsel çerçevede ele almışlardır.

“11-12 Kasım 2006 tarihlerinde Türkiye'nin Kütahya şehrinde Gönül Pultar'ın düzenlediği ve Tataristanlı bilim adamlarının katılımıyla “Uluslararası Volga-Ural Sempozyumu”, 13 Mayıs 2007 tarihinde ise Kütahya'da bir konferans düzenlenmiştir. İstanbul'da ve Ankara'da Sadri Maksudi'nin ölümünün yılı anısına anma töreni düzenlenmiştir” (Durmaz, 2018a).

TÜRKSÖY, Tataristan'da, Türkiye'den temsilcilerin olduğu ve organizatörlerin aktif rol aldığı birçok kültürel faaliyetlerde bulunmuştur. Tataristan Cumhurbaşkanlığı kararı ile

“Tukay Yılı”¹ ilan edilmiştir. Bu kararı izleyen süreçte TÜRKSOY da 2011 yılını “Tukay Yılı” ilan etmesidir (Tatar İform, 2010). Bu bağlamda TÜRKSOY, Türk Dil Kurumu iş birliğiyle Ankara’da 23 Aralık 2011 tarihinde “Abdullah Tukay’ın Doğumunun 125. Yıl Dönümü Çalıştayı” düzenlenmiştir (Öner, 2011). TÜRKSOY, 2013 yılının Türk Dünyası Kültür Başkenti olarak Eskişehir’i ilan etmiş ve yapılan açılışta Tataristan Kültür Bakanı Ayrat Sibagatullin hazır bulunmuştur (TÜRKSOY, 2013). 01-15 Temmuz 2013 tarihlerinde, Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı, T.C. Başbakanlık Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı tarafından Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSOY)’un kuruluşunun 20. Yılı ile Türk Dünyası Kültür Başkenti etkinlikleri kapsamında düzenlenen 16. TÜRKSOY Ressamlar Buluşması’na Tataristan’dan ressam Rabis Salyaknov katılım sağlamıştır (TÜRKSOY, 2013). TÜRKSOY’un girişimleriyle 2010 yılında kurulan ve Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkiye, Türkmenistan ve Rusya Federasyonu’na bağlı Başkurdistan ve Tataristan Cumhuriyetleriyle Güney Kore Cumhuriyeti’nden genç yetenekleri bir araya getiren TÜRKSOY Uluslararası Gençlik Oda Orkestrası, konser maratonunu Ankara Keçiören’de gerçekleştirmiştir. Tataristan Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı ve Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatının TÜRKSOY ile işbirliği ile Cumhuriyet Geleneksel Kültürü Geliştirme Merkezi tarafından 17-18 Temmuz 2014 tarihlerinde “Korunma Objesi Olarak Türk Halklarının Somut Olmayan Kültürel Mirası” konferansı gerçekleştirilmiştir (TÜRKSOY, 2014). TÜRKSOY’un düzenlediği kültürel faaliyetlerden biri de; «Türk Dünyasında Dericilik Sanatı» festivalidir. Türkiye’den katılımcıların olduğu festivalin ilki, 2012 yılının Ağustos ayında; ikincisi «Türk Dünyasında Dericilik Sanatı» Sempozyumu 19-20 Eylül 2014 tarihleri arasında Tataristan Cumhuriyeti Milli Müzesinde, «Türk Dünyası Kültür Başkenti Kazan» programının etkinlikleri kapsamında gerçekleşmiştir (TÜRKSOY, 2014). Türkçe konuşan ülkelerle ilişkilerinin geliştirilmesi amacıyla organize olan TİKA, Türkiye ve Tataristan arasındaki kültürel iş birliği üzerine önemli bir rol oynamıştır. Türkiye’de veya başka bir ülkede yaptığı eğitim ve kültür faaliyetlerinde, Tataristan’dan birçok temsilciyi davet etmiştir. Bunlardan bazıları; Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSOY) ve Bursa Büyükşehir Belediyesi iş birliğinde 5. Etno-Moda Haftası etkinlikleri kapsamında “Türk Dünyasında Kadın ve Moda Uluslararası Sempozyumu” düzenlenmiştir. Sempozyum çerçevesinde Tataristan’ı temsil eden mankenler,

---

¹ Bakınız: Tukay yılı, Abdullah Muhammed Arif oğlu Tukay veya Abdullah Tukay, Tatar halk şairi, yazar ve yayımcı. Modern İdil Tatar edebiyatı ve dilinin kurucularındandır. “Tukay Yılı” ise Abdullah Tukay’ı anmak, eserlerini yaşatmak amacıyla sempozyumlar, gösteriler, konferanslar hazırlanmak üzere sembolik bir yol olarak ilan edilmiştir.

Tataristan'ı simgeleyen kıyafetleri katılımcılara sunmuştur (TİKA, 2022). TİKA katkılarıyla TÜRKSOY, 22.si düzenlenen Ressamlar Buluşması, Karabük'ün Safranbolu ilçesinde gerçekleştirilmiştir. Buluşmaya Tataristan'dan da ressam katılmıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı, TİKA ve TÜRDEB iş birliğinde 'Dijital Dönüşüm' temasıyla hazırlanan, 11. Uluslararası Dergi Fuarı'nda Tataristan'ın temsilcileri de hazır bulunmuştur. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı ve TİKA'nın desteğiyle, Trakya Üniversitesi ev sahipliğinde, Türkiye Yazarlar Birliği tarafından, Türkçenin 13. Uluslararası Şiir Şöleni; Edirne, Filibe, Kırcaali ve Gümülcine olmak üzere dört ayrı şehirde gerçekleştirilmiştir. 13. Uluslararası Şiir Şöleni'nde, Tataristan'ı, Ramis AYMATOV temsil etmiş ve Tatarca şiir okumuştur (YouTube, 2020). Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSOY), T.C. Kültür Bakanlığı ve Keçiören Belediyesi'nin destekleriyle, Sırbistan'ın başkenti Belgrad'da "Altaylardan Balkanlara Klasikleşmiş Ezgiler Konseri" kapsamında, T.C. Kültür Bakanlığı Ankara Türk Dünyası Müzik Topluluğu Orkestrası eşliğinde ilk defa Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, R.F. Tataristan'dan solistler Belgradlı sanatseverlerle buluşmuştur. TİKA tarafından 2001 yılından beri yürütülen Türkoloji Projesi, 20 Eylül 2011 tarihinde, Yunus Emre Enstitüsü'ne devredilmiştir. TİKA'nın Türkoloji Projesi, Tataristan'ın başkenti Kazan'da bulunan, Kazan Federal Üniversitesi'nin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. 2013 yılının Şubat ayında, Yunus Emre Enstitüsü, Kazan'da şubelerini açmış, kültür ve eğitim faaliyetlerine başlamış ve Türkoloji projesini genişletmiştir. Her yıl yayımlanan faaliyet raporlarına göre; 2013 yılında ücretsiz Türkçe eğitimi gören öğrenci sayısı 43 iken; 2014 yılında bu sayı 103'e yükselmiştir (YEE, 2014). 2014 yılının Nisan ayında, Piri Reis Sergisi; 14 Nisan - 3 Haziran 2014 tarihlerinde, Devrim Erbil Resim Sergisi; 20 – 24 Eylül 2014 tarihlerinde, Türklerin İzinde Belgesel Gösterimi ve Söyleyişi; 11 Kasım – 12 Aralık tarihlerinde, Türk Kahve Kültürü Sergisi; 22 Aralık 2014'te, Ahilla Grubu Konseri gerçekleştirilmiştir (YEE, 2014). Yine aynı faaliyet raporuna göre; YEE yayımladığı 2015 yılı faaliyet raporunda; 12 Mart 2015 tarihinde, Kazan'da Türk Mutfağı Tanıtımı; 18 Mart 2015 tarihinde, 100. Yılında Çanakkale Savaşı Semineri ve Çanakkale Yolun Sonu Film Gösterimi yapılmıştır (YEE, 2015). 24 Nisan 2015 tarihinde, T.C. Kazan Başkonsolosluğu ve YEE işbirliği ile İzzet Keribar "Türkiye'nin Işığı" Fotoğraf Sergisi düzenlenmiştir. Yine aynı hafta Kazan'da, "Türk Filmleri Haftası" ilan edilmiştir. Akabinde, 18 Mayıs – 1 Haziran 2015 tarihlerinde, "Yusuf Akçura: Mirası ve Günümüz" uluslararası sempozyumunu, Ulyanovsk şehri üniversitesi ve yerel idari birimlerle birlikte Yunus Emre Enstitüsü düzenlemiştir. Yunus Emre Enstitüsü ve Tataristan Halklar Asamblesi Kazan Anadolu Derneği ve T.C. Kazan Başkonsolosluğu'nun destekleriyle birlikte

Türkiye’den gelen “Oyalı Yazma” grubu, 24 Aralık saat 17.00’de, Türk Halk Müziği konseri vermiştir (Türkiye İn Kazan, 2017). Tataristan Devlet Tiyatrosu’nda “Uçmak, Özgürlüktür” adlı oyun, T.C Kazan Başkonsolosluğu ve Yunus Emre Enstitüsü’nün de katkılarıyla bölge insanın karşısında çıkmıştır (Türkiye İn Kazan, 2017). 24 Kasım 2015 tarihine kadar YEE, Kazan’da önemli kültür ve eğitim faaliyetlerinde bulunmuştur. Bu hadiseye kadar olan tüm faaliyetlerin detaylarını Facebook sayfasından yayınlamıştır. 24 Kasım 2015 tarihinde ortaya çıkan uçak krizine bağlı olarak Moskova yönetiminin, kendini korumak adına uyguladığı bazı yaptırımlar arasında, YEE Kazan şubesinin kapatılması da vardır. YEE Kazan şubesi, bu hadiseden sonra kapatılmış; kültür ve eğitim faaliyetleri, T.C. Kazan Başkonsolosluğu aracılığıyla gerçekleştirilmiştir.

2 Eylül 1996 tarihinde, Rusya Federasyonu Tataristan Cumhuriyeti’nin başkenti olan Kazan’da açılan Kazan Başkonsolosluğu, günümüze kadar Türk-Tatar kültür köprüsü kurmakta oldukça önemli bir rol oynamıştır. Başkonsolosluğun, amacına uygun olarak, bölgenin siyasileri ve politika yapıcılarıyla iletişimde olması; kültür köprüsünün anlamını, bu anlamın özümsemesini ve etkisini önemli ölçüde etkilemiştir. Yapılan kültürel faaliyetlerin geniş kitlelere ulaşması; önce kişisel münasebetlerle daha sonrasında sosyal medyanın gücüyle mümkün olmuştur. Başkonsolosluk, halen, Facebook, X ve Instagram gibi sosyal medya platformlarını aktif bir şekilde kullanmaya devam etmektedir. Kazan Başkonsolosluğu, yerel paydaşların kültürlerini, hassasiyetlerini, bayramlarını, gelenek ve göreneklerini özenle korumayı ve paylaşmayı amaçlayarak pek çok kültürel faaliyet düzenlemiştir. Yunus Emre Enstitüsü’nün Kazan’daki şubesinin resmi kapanışından sonra başkonsolosluğun kültürel faaliyetlerinde bir artış gözlemlenmiştir. Söz konusu kültür faaliyetleri çerçevesinde; sergiler açmış, Türkiye’den gelen tiyatrocularla Kazan’da gösterilerini organize etmiş, “Türk Sineması Günleri” kapsamında Türk yapımı filmleri, MİR sinema salonunda izleyicilerle buluşturmuş, Kazan Federal Üniversitesi’nin kültürel projeler de dâhil olmak üzere birçok projesini desteklemiş, bölge halkının da katıldığı kermesler yapmış, gençler için futbol turnuvası, çocuklar için festivaller, bölgenin ünlü şair ve yazarları için geceler düzenlemiş, bazı sanatçıları ve sanat gruplarını Kazan’da dinleyicilerle buluşturmuştur. Kazan Federal Üniversitesi Uluslararası İlişkiler, Tarih ve Şarkiyat Enstitüsü, Türk-Tatar ilişkilerinde öncü bir kurum olduğu kadar aynı zamanda da, iki millet arasında kurulan kültür köprüsünde oldukça değerli bir konumdadır. Enstitü, bahsi geçen bu kültür köprüsünü sağlamlaştırmak ve bu kıymetli mirasın sorumluluğunu gelecek nesillere aktarmak adına yapılan tüm faaliyetlerde, üniversite öğrencilerinin aktif katılımları üzerine oldukça hassas davranmıştır. Faaliyetlerin

düzenlenmesine bazen başkonsolosluk, bazen de Yunus Emre Enstitüsü destek vermiştir. 9 Ekim 2021 tarihinde, Kazan şehrinde, Türkiye Cumhuriyeti Kazan Başkonsolosluğu-Yunus Emre Enstitüsü'nün iş birliği çerçevesinde Prof. Dr. İlber Ortaylı'nın katılımlarıyla; Kazan Federal Üniversitesi Uluslararası İlişkiler, Tarih ve Şarkiyat Enstitüsü öğretim üyeleri ve öğrencilerine bir konferans düzenlemiştir. Uluslararası İlişkiler, Tarih ve Şarkiyat Enstitüsü kendi içinde Türkçe Konuşma Kulübü'nün kurulmasına olanak sağlamıştır. Türkçe Konuşma Kulübü (TKK)'nın kültürel faaliyetleri, kısa sürse de; üniversite öğrencileriyle Türk iş insanlarının buluşmalarına imkân tanımıştır.

Türk-Tatar halkları arasındaki kültürel ilişkileri geliştirme faaliyetlerine birçok iş adamı büyük katkılar sağlamıştır. Bunlardan biri de Rubin Kazan futbol takımında 10 yıl oynayan Türk futbolcu Gökdeniz Karadeniz'dir. 23 Haziran 2016 tarihinde Başkent Kazan'a 15 km uzaklıkta olan Kalinino'da inşasına başlanan ve 300 metrekareye 2,5 kat olan ve Gökdeniz Karadeniz'in bağışlarıyla bir cami inşa edilmiştir. Karadeniz, yerel halkın bu yapıyı onun adını taşıması yönünde öneride bulunduğunu ve caminin açılışını Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın yapmasını istediğini belirtmiştir (Mayorova & Sittenev, 2023).

5. Türkiye ile Tataristan Arasındaki Ticari İlişkiler

Türkiye-Tataristan arasındaki iktisadi ilişkilerini çalışmamıza aktarıırken 3 önemli sorunla karşılaşmıştır. Bunlardan ilki; Rusya Federasyonu ihracat ve ithalat verilerini Ukrayna'ya yaptığı özel operasyon nedeniyle paylaşmadığından sadece 2017, 2018, 2019, 2020 ve 2021 yıllarını ihracat ve ithalat verilerini tablolatırılmıştır. Sorunlardan ikincisi; Yine söz konusu askeri operasyondan dolayı Rusya'nın gümrük verilerini paylaştığı resmi sayfalara erişim sorunu yaşanmaktadır. Hem Tataristan'ın hem de Rusya'nın gümrük servislerinin resmi sayfaları Türkiye'den açılmamaktadır. Sorunlardan üçüncüsü ise günümüz koşullarında ikili ticaret hacminin kesin olarak belirlenmesi oldukça zordur. Coğrafya, lojistik, ürünün ucuza mal edilmesi gibi denklemler dikkate alındığında, bazı ürünler, Rusya'nın diğer gümrük noktalarından ülkeye giriş yapmaktadır. Diğer gümrük noktalarından giriş yapan ürünlerin ülke içinde nasıl dağıldığı takip edilemediğinden ötürü Türkiye-Tataristan ticari hacmine yansıtılmamaktadır. Ticari hacim verileri, Tataristan'daki Volga Gümrük İdaresi'nde gümrük kontrolünden geçen mallara atıfta bulunarak düzenlenmiştir. 2022 yılı ve sonrası için paylaşılan veriler ise üst düzey yetkililerin beyanlarına dayandırılmıştır. Diğer yandan Türkiye Cumhuriyeti Kazan Başkonsolosluğu'nun her yıl paylaştığı rapor bu bölümde önemli katkı sağlamıştır.

Türkiye ve Tataristan ekonomi alanında birbirine yakınlaşması Tataristan'ın Rusya Federasyonu'na bağlı özerk federe bir birim olarak devam etmesine karar verdikten sonra başlamıştır. Türk iş adamı Ertürk Değer, 90'lı yıllarda Tataristan'la başarılı iş birliği yapan ilk Türk iş adamı olması hasebiyle 1992'den beri Tatar petrolü ve petrol ürünlerini Türkiye'ye ithal etme konusunda münhasır haklara sahiptir. Bu amaçla, Ertürk Değer'in katılımıyla, kayıtlı sermayesi 300 bin dolar olan ilk Türk-Tatar ortak girişimi Taturus, 1991 yılında İstanbul'da tescil edilmiştir (Shebalova, 2008). İki hükümet 1995 yılında imzaladığı ticari, ekonomik ve teknik iş birliğine ilişkin ticari anlaşma gelişmesine katkıda bulunmuştur. Söz konusu anlaşmanın 2. maddesi; Taraflar, Tataristan Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyeti arasındaki ticaret ve ekonomik iş birliğinin, karşılıklı çıkar sağlayan şu alanlarda gerçekleştirileceğini kabul etmektedirler: Sanayi, özellikle enerji ve yakıt, maden, hafif sanayi ve tarım sanayi, tarım, inşaat ve inşaat hizmetleri, ulaşım ve ulaşım hizmetleri, mal ve hizmet ticareti, iş gücü eğitimi ve personel yetiştirme, turizm. Bu amaçlarla, taraflar aşağıdaki alanlarda iş birliğini geliştireceklerdir: Üretim iş birliği ve sanayi kooperasyonu, yatırım iş birliği, turizm alanında iş birliği, karışık sermayeli ortak girişimler ve organizasyonların kurulması, teknik ve danışmanlık hizmetleri sağlanması konularında iş birliği, fuarlar ve sergiler düzenlenmesi için iş birliği, ve bu anlaşmanın uygulanmasını sağlayan diğer karşılıklı mutabık kalınan iş birliği biçimleri, şeklindedir (Kompaniya GARANT, 1995, Stat'ya 2). Bu anlaşmanın akabinde, Tataristan Ticaret Temsilciği (Tatarstan Trade House), 1995 yılında Türkiye'de faaliyete geçmiştir. 2 Eylül 1996 tarihinde, Kazan'da, Türkiye Cumhuriyeti Kazan Başkonsolosluğu açılmıştır. 13 Eylül 1997 tarihinde ise, İstanbul'da ikili ticaret ilişkilerini artırma misyonu olan Tataristan'ın yetkili temsilciliği açılmıştır. Tüm bu girişimler, sadece Türkiye-Tataristan ekonomik ilişkilerini geliştirmekle kalmamış ve Türk-Rus ilişkilerinin canlanması açısından da önemli bir etken haline gelmiştir.

“Tataristan'ın gayri safi bölgesel hasılasının yapısında sanayinin payı %44,1, inşaatın %8,6, ulaştırma ve iletişimin %7,7, tarımın ise %7,1'dir” (Durmaz, 2018b). Tataristan'ın yeraltı zenginlikleri, jeopolitik konumu ve yabancı yatırımcı için sunduğu kolaylıklar, yurtdışından büyük oranda yatırımcıyı Tataristan'a çekmektedir. Yerel kurumlarının desteklediği ekonomik forumlar, toplantılar ve iş ziyaretleri aracılığıyla yapılan yenilikler, hızlıca yabancı yatırımcıya aktarılmaktadır. Ayrıca, özel sanayi bölgeleri için belirlenen enerji ve yer kirası başta olmak üzere vergi muafiyeti, yabancı yatırımcılar için önemli bir avantaj olarak sunulmuştur. Tataristan'ın ihraç ettiği ürünlerin en başında mineral yakıt ve ham petrol gelmektedir. İthal ettiği ürünlerin en başında ise mekanik ürünler ve makine parçaları, organik

kimya ürünleri ve kauçuk gelmektedir. Küreselleşen dünyanın enerji ihtiyacının sürekli artıyor olması, Tataristan'ın ihraç hanesine pozitif yönde yansımaktadır. Tüm bu olumlu parametrelerin yanı sıra, küresel salgın ve Rusya'nın Ukrayna'ya başlattığı özel askeri operasyon; Tataristan'a yatırımları ve Tataristan'ın dış ticaretini olumsuz etkilemiştir. Tataristan dış ticareti, dönem dönem dalgalanma gösterse de ihracat fazlası olan bir yapıya sahiptir. COVID-19 salgınının, küresel ekonomik faaliyette neden olduğu istikrarsızlığın, Tataristan Cumhuriyetini de etkilediği ve 2020 yılı sonunda bir önceki yıla kıyasla toplam ticaret hacminin yaklaşık %21 oranında düştüğü görülmektedir. Öte yandan, söz konusu düşüşün, 2021 yılıyla birlikte son bulduğu ve toplam ticaretin 2019 yılının da üzerine çıktığı anlaşılmaktadır. Rusya Federasyonu'nun resmi istatistik kurumu Ru-Stat'dan 2017'den 2023'e kadar aldığımız veriler ışığında; 2017 yılında Tataristan'ın ticari hacmi 17 milyar dolar, 2018 yılında 19.3 milyar dolar, 2019 yılında 16 milyar dolar, 2020 yılında 12,4 milyar dolar, 2021 yılı 15.430 milyon dolar, 2022 yılı ise 18.944 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir (Ru-Stat, 2017/2022).

Tablo 1. Yıllar İtibarıyla Tataristan-Türkiye Dış Ticaret Hacmi (Milyon dolar) (Sotrudniçestvo Tatarstana i Turtsii, 2020)

Yıllar	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Tataristan'dan Türkiye'ye İhracat	184,238	225,943	111,241	144,303	199,975	270,775
Türkiye'den Tataristan'a İhracat	325,405	130,078	104,288	159,642	193,974	210,253

Türkiye Cumhuriyeti'nden Tataristan'a ihracat verilerine bakıldığında 2014 yılından 2019 yılına kadar dalgalı seyretmiştir. Türkiye-Rusya arasında yaşanan "Uçak Krizi" Türkiye-Tataristan arasındaki ticaret hacim düşmüş olsa da krizin atlatılmasıyla birlikte bu tersine dönmeye başlamıştır. Ru-Stat verilerine göre; Tataristan'ın Türkiye'ye ihraç ettiği kalemler, mineral ürünler, yakıt, enerji, kimyasal sanayi ürünleri, kauçuk, makine, çeşitli ekipman ve araçlar olurken ithal ettiği kalemler ise; mekanik cihazlar, elektrikli ekipmanlar, televizyon parçaları, kauçuk, demiryolları lokomotifleri ve parçaları, tramvaylar, plastik ve türevleri olarak sıralanmaktadır (Ru-Stat, 2017/2020). 2000 yılından itibaren, Türkiye-Tataristan ticaret hacmi sürekli artmıştır. 2001'de, dış ticaret cirosu sadece 8 milyon dolarken; 2003'te, 160 milyon dolar; 2005'te ise, 930 milyon dolar büyüme elde etmiştir. 2005 yılındaki, 930 milyon dolar; 2008'de 2,5 milyar dolara çıkararak yaklaşık 2,7 kat artmıştır. Bu artış küresel talebin önemli

ölçüde azalması, küresel ve mali krizin olumsuz etkisi, söz konusu krizin akaryakıt ve enerji fiyatlarını düşürmesiyle, dış ticaret hacmi, 1,5 kat azalarak 1,6 milyar dolara gerilemiştir. Bu düşüş akabinde, dış ticaret cirosu 2016 yılına kadar azalmaya devam etmiştir. 24 Kasım 2015 tarihinde, Türkiye'nin Rus uçağını vurmasıyla ticaret hacmi, 215,5 milyon dolara kadar düşmüştür. 2016 yılından günümüze kadar artan bir ticari hacim görülmektedir. Tataristan Cumhuriyeti Raisi (Başkan/Lider) Minihanov, Türkiye ile Tataristan arasındaki ticaret cirosunun hacminin, 2022 yılında, 1,2 milyar dolara ulaştığını belirtmiştir. Ayrıca bu rakamın, 2021 yılına göre iki kat daha yüksek olduğunu da vurgulamıştır (TATCENTER, 2023). 22 Aralık 2023 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Başkonsolosu Uğur Yılmaz'ın verdiği demece göre; iki ülkenin ticari hacmi 2 milyar doları bulmuştur (Şirşova, 2023). 22 Nisan 2024 tarihinde TASS haber portalının kaleme aldığı haberde; Tataristan ile Türkiye arasındaki ticaret cirosunun 2023 yılında 2,5 kat artarak 2,9 milyar dolara ulaştığı, bölge başkanı Rustam Minnikhanov'un Ticaret Bakan Yardımcısı ile görüşmesinin ardından Tataristan cumhurbaşkanının basın servisi tarafından bildirildiği, belirtilmiştir (TASS, 2024). Resmi temaslarda bulunmak ve çeşitli etkinliklere katılmak üzere Tataristan'a giden Ticaret Bakan Yardımcısı Mahmut Gürcan "Türkiye ile Tataristan Cumhuriyeti arasındaki ticaret hacminin 2023 yılında 2,9 milyar dolara çıktığını belirten Gürcan, ikili ticaret hacmini daha da artırmak istediklerini" vurguladı (Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, 2024). Volga Gümrük İdaresi'nin sunduğu bilgilere göre, 2016 yılından günümüze kadar yükselen bir ticari hacmi göstermektedir. Küresel salgının başladığı 2020 yılında, ticari hacmin kısmi düşüşü yükseliş trendini bozamaz. Bu verilere göre, 2021 yılında Türkiye-Tataristan ticari hacmi, 536 milyon doları bulmuştur. İkili ilişkilerin ticari hacminde kayda değer bir düşüş yaşanmaması ve 2020 yılı öncesi konan hedeflere ulaşabilmesi için, Tatar lider Minnikhanov, yoğun mesai harcamıştır.

Türk yatırımcılar, Moskova'dan sonra en çok Tataristan'a yatırım yapmaktadır. Bu yatırımların en başında; Kastamonu Entegre, Efes Pilsen Rusya, Hayat Kimya, Trakya Cam Rus (Şişecam) Coşkunöz Holding, FİMAKO Makine, TİRSAN Kardan, Koluman, TIS Ltd. Şirketi, Sunrise (ve) Polimeks gelmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Kazan Başkonsolosluğu'nun raporuna göre; Mütteahhitlik firmalarımızın, Tataristan'da bugüne kadar, toplam büyüklüğü yaklaşık 2,5 milyar dolar olan muhtelif projeleri tamamladığı söylenebilmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, n.d). Diğer yandan, Tataristan'ın çeşitli şehirlerinde küçük yatırımcıların açtığı Türk ürünlerin satıldığı marketler, restoranlar, giyim mağazaları ve kırtasiyeler mevcuttur.

6. Türkiye ile Tataristan Arasındaki Siyasal İlişkiler

20. yüzyılın son on yılındaki jeopolitik kriz, Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle başladı. Rusya'nın mirasçı devlet olarak kaldığı dönemde, "egemenlik geçit töreni" bölgesel ayrılıkçılığı teşvik etti. Eski özerk cumhuriyetler, Tataristan gibi, egemenliklerini ilan ederek bağımsız devletler olarak konumlanmaya çalıştı. Tataristan, 1990'da egemenlik bildirgesi ve 1992'deki referandumla uluslararası hukukun bir öznesi olarak tanınma çabasıyla dış politika geliştirdi (Suleymanov, 2016a). Rusya Federasyonu'nun ilk dönemleri Tataristan'ın self determinasyon kapsamında geleceklerinin nasıl olması gerektiği üzerine fikir ayrılıkları yaşanmış olsa da Rusya Federasyonu'na bağlı ayrıcalıkları olan özerk federe birim olmayı kabul etmişlerdir. Türkiye, bölgedeki değişimleri yakından takip etmiş, hem Rusya Federasyonu'na bağlı kalmayı kabul eden Türk dili konuşan federe birimlerle ve hem de bağımsızlıklarını ilan eden Orta Asya ülkeleriyle diplomatik ilişkiler kurmuştur. Bu çerçevede Ankara, Tataristan'ın hem jeopolitik konumu hem iki halkın tarihi bakiyesini not ederek diplomatik ilişkiler için hazırlık yapmıştır. R. R. Süleymanov'un kaleme aldığı "Türkiye'nin Tataristan'a Dini Genişlemesi Sovyet Sonrası Dönem" makalesinde Türkiye-Tataristan yakınlaşmasını ele alırken, Tataristan'ın yeni siyasi statüsünün meşruiyetini güçlendirmek amacıyla yurtdışı temaslarını geliştirmeye çalışmıştır. "Kazan, Ankara ile ilişkilerine yalnızca Türkiye'den Tataristan'a yapılan yatırımlar nedeniyle değil, aynı zamanda Ankara'nın ideolojik, politik ve dini alanlardaki genişleme çabalarının tüm post-Sovyet dönemi boyunca tutarlı bir şekilde yürütülmesi ve bu çabaların sonuç vermesi nedeniyle de büyük önem vermektedir" ifadelerine yer vermiştir. (Suleymanov, 2016b). Bu sürecin hemen akabinde, Tataristan Cumhuriyeti Başbakan'ı Muhammed Sabirov, Türkiye'ye davet edilmiştir. 1991 yılının Aralık ayında düzenlenen bu ziyaretin en önemli sonucu; Tatar ve Türk girişimcilerin Ankara-Kazan hattındaki ekonomik ilişkilerin oluşturulması ve artırılması üzere kurulacak olan TATROS şirkettir. Diğer bir sonuç ise; hem Rus hem Tatar politika yapıcılar tarafından; "Türkiye, Tataristan'ın bağımsızlığını destekliyor" yorumudur. Akabinde, Tataristan Cumhurbaşkanı, Türkiye Ticaret Odaları ve Borsalar Birliği (TOBB) tarafından konuk olarak davet edilmiştir. 12 Ekim 1992 tarihinde, Tataristan'ın ilk Cumhurbaşkanı Mintimer Şeymiev ve beraberinde Tataristan Cumhuriyeti Dış Ekonomik İlişkiler Bakanı Ş. Arslanov ve Tataristan Cumhuriyeti Sağlık Bakanı R. Khabriev, Türkiye'ye 4 günlük bir ziyaret düzenlemiştir. Bu ziyaret esnasında, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Turgut Özal, Başbakan Süleyman Demirel ve iş dünyasının temsilcileriyle görüşmeler yer alırken her alanda iş birliğinin çeşitlendirilmesi üzerine mutabık kalınmıştır. Bu ziyaret sırasında, ticari ve ekonomik iş birliğinin yanı sıra, Tataristan'ın "Rusya ile ilişkilendirilmiş,

uluslararası hukukun bir öznesi olan egemen bir devlet" olarak tanınması konusu gündeme gelmiştir (Sizova & Makarenkov, 2020). 1993 yılında kurulmuş TÜRKSOY'a Tataristan'ın katılımı Türkiye tarafından desteklenmiştir. Tataristan-Türkiye iş birliği, 22 Mayıs 1995 tarihli Hükümetler arası Ticari, Ekonomik, Bilimsel, Teknik ve Kültürel İş birliği Anlaşması çerçevesinde gelişmiştir. 1995 yılında, T.C. Kazan Başkonsolosluğu açılmış ve kurum, 1996 yılında faaliyete geçmiştir. 1997 yılının Eylül ayında, Mintimer Şeymiyev ve Süleyman Demirel, Ankara'da, iki halkın kültür ve eğitim alanlarındaki bağlarını geliştirmek için görüşmüştür. Bu görüşmelerin akabinde, Tataristan Cumhuriyeti'nin Türkiye Cumhuriyeti'ndeki Tam Yetkili Temsilciliği, İstanbul'da açılmıştır (Biznes Online, 2009). 1999 yılının Ekim ayında, Süleyman Demirel ve Mintimer Şeymiyev görüşme düzenlemişler ve dönemin güncel konuları üzerine fikir alışverişlerinde bulunmuşlardır. Aralık 2005 tarihinde ise, Tataristan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Mintimer Shaimiev, resmi Rus heyetiyle birlikte Türkiye'yi ziyaret etmiştir.

Mintimer Shaimiev, 12 Haziran 1991 tarihinde başlayan cumhurbaşkanlığı görevinin yanı sıra, 2001-2010 yılları arasında, Birleşik Rusya (Единая Россия – Yedinnaya Rossiya) partisinin yüksek konsey başkanı olarak görev yapmıştır. Şeymiyev, 22 Ocak 2010 tarihinde, cumhurbaşkanlığının devamının değerlendirilmesi için herhangi bir başvuruda bulunmak istememiş 25 Mart 2010 tarihinde Şeymiyev'in cumhurbaşkanlığı yetkisi bitmiş ve yerine dönemin başbakanı Rustem Minnihanov, Tataristan'ın yeni cumhurbaşkanı olarak atanmıştır. 13 Eylül 2015 tarihine gelindiğinde ise, Tataristan Cumhuriyeti'nde yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerini Rustam Minnihanov %94,4 oyla kazanmıştır (Masloduov, 2016).

Rustam Minnihanov, 25 Mart 2010 tarihinde aldığı cumhurbaşkanlığı görevini günümüze kadar devam ettirmektedir. Geçmişindeki siyasi tecrübenin kariyerine yapmış olduğu son derece olumlu katkıların yanında, üniversitede aldığı iktisat eğitimi ve akabindeki, ticari girişimleri onun ekonomist kimliğini de geliştirmiştir. Tüm bu bileşenlerle birlikte Türkiye – Tataristan ilişkileri hem siyasi hem ticari hacim ve yatırım alanında pozitif yönde etkilenmiştir.

Bu olumlu süreci sarsan 2015 Jet Krizi, 2016 Andrey Karlov Suikasti, 2020 Korona Salgını, 2022 Rusya-Ukrayna Savaşı gibi bölgesel ve küresel etkiye sahip bazı süreçler de yaşanmıştır. 24 Kasım 2015 tarihinde meydana gelen “Jet Krizi” Türkiye-Rusya diplomatik ilişkilerini oldukça yavaşlatmış buna karşı Tataristan politika yapıcıları arabuluculuk yapmak için ciddi çaba sarfetmiştir. Moskova'nın ekonomik alanda uygulamak istediği ambargoların hafifletilmesi üzerinde, Kazan'ın önemli bir rolü vardır. Diğer bir yandan, Minnihanov, 24 Şubat 2022 tarihinde, V. Putin'in Ukrayna'ya karşı ilan ettiği "özel askerî operasyon" sonrası

yaşanan gıda krizinin çözümünde de rol almıştır. 20 Ağustos 2023 tarihinde, Rustam Minnihanov, “tahıl koridoru” konusu üzerine Budapeşte’de hem Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan hem de Katar Emiri Tamim bin Hamad Al Thani ile bir araya gelmiştir.

Sonuç

Tataristan Cumhuriyeti, istikrarlı sosyo-ekonomik kalkınması, jeopolitik önemini oldukça artmaktadır. Ayrıca, Tataristan’ın dil, din ve etnik yapısı, Müslüman ülkelerle diplomatik ilişkilerde daha etkili rol almasını sağlamaktadır. Tatar Cumhurbaşkanı, M. Şeymiyev ve R. Minnihanov kendi tarihlerinin farkında olarak diğer ülkelerle diplomatik ilişkiler yürütmüşlerdir. Bu minvalde, Tatar liderler; Türkiye’yle ilişkilerinin yüzyıllar öncesine dayandığını vurgulayarak hem iktisadi hem kültürel hem de siyasi ilişkileri dikkatlice kurmaktadır. M. Şeymiyev ve halefi Minnihanov, iktisadi ilişkilerin gelişmesi için, İzmir, Bursa, Eskişehir, İstanbul ve Ankara şehirlerini sık sık ziyaret ederek yatırım toplantıları düzenlemişlerdir. Türkiye-Tataristan iktisadi ilişkilerinin bugünkü seviyesi, iki hükümetin bağları açısından önemli bir göstergedir. Karşılıklı yatırımların istenen hedeflere ulaşmasının olumlu sonuçlarının siyasi ilişkilere de yansması, kaçınılmazdır. Ticari ilişkilerin gelişebilmesi ve potansiyel ticari kalemlerin yatırıma dönüştürülmesi için, gerekli ortamın sağlanması gerekmektedir. Ticari hacmin artması için ise, ortak programlara ve toplantılara daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır. Türk politika yapımcılarının da Moskova’ya yapılan resmi ziyaretlerin akabinde Kazan’a gitmeleri, Ankara-Kazan siyasi, kültürel ve iktisadi bağların güçlenmesine yol açmaktadır. M. Şeymiyev döneminde Türkiye’yle ilişkiler hem kültür hem eğitim hem (de) iktisadi açıdan olumlu yönde ilerlemiştir. R. Minnihanov döneminde ise, bu ilerleyiş daha ağırlıkta ticari çerçevede sağlıklı ilerlemiştir. Öyle ki, uçak krizinden sonra Türkiye’ye uygulanacak ekonomik ambargoların Tataristan’daki Türk firmalarını ve çalışanlarını etkilememesi için, Tatar karar alıcıları yoğun kulis çalışmaları yapıp olumlu sonuç almış ancak, aynı olumlu sonuçları Türkiye’nin Tataristan’daki eğitim ve kültürel alandaki çalışan kurumlarını açık tutmada alamamışlardır. Kazan Federal Üniversitesi’nin, Türkiye’deki üniversitelerle öğrenci değişirme anlaşmalarının Moskova’dan dolayı sürekli bekletilmesi, Kazan Federal Üniversitesi eski rektörünün, Türkiye Cumhuriyeti Başkonsolosu’na uzun bir dönem randevu vermemesi, Yunus Emre Enstitüsü’nün günümüze kadar kapalı kalması, Rusya’da eğitim veren veya konferans için Kazan’a davet edilen akademisyenlere giriş yasağı koyulması, bu ambargoların devamının kanıtıdır. Moskova’ya göre; Tatarların, kültür ve eğitim açısından Türkiye’yle yakınlaşmasının bir sınırı vardır ve bu sınıra göre yukarıdaki pozisyonlar

belirlenmektedir. Her ne kadar ilişkilerin olumlu yönde ilerlemesi arzu edilse de Tataristan'ın Rusya'nın tebaası olduğu unutulmamalıdır.

Ankara – Kazan ilişkileri, Türkiye ve Rusya iş birliğinin gelişmesi açısından da önemli bir rol oynamaktadır. İkili ilişkilerin gelişiminde dil, din ve kültür; bütünlleştirici faktörlerdir. Ayrıca, bölgesel güvenlik, istikrarın bozulduğu hatta bu durumun çatışmaya döneceği bir dönemde, Türkiye Cumhuriyeti ve Tataristan Cumhuriyeti, birlikte kritik görevler üstlenebilir. Türkiye ve Tataristan ilişkilerinin çok boyutluluğunu ortaya koyarak, küresel ve bölgesel sorunlara bu iki ülke bağlamında yaklaşım; söz konusu iki ülkenin, Ankara-Moskova ilişkilerine olan etkisi, gözler önüne serilecektir.

Kaynaklar

İstatistik Verileri ve Haberler

Altaş, M. (2016) Prem'yer Turtsii pribyl v Tatarstan. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/ru/заголовки-дня/премьер-турции-прибыл-в-татарстан/701083>

Avar, B. (2012). Banu Avar'la Sınırlar Arasında - Tataristan...Kazan'ın Bin Yılı (2004-2005), 2012, <https://www.youtube.com/watch?v=Thh0h6CuBM0>

Biznes Online. (2009). <https://www.business-gazeta.ru/article/7246>

Masloduov, S. (2016). Biografiya Rustama Minnikhanova. <https://uznayvse.ru/znamenitosti/biografiya-rustam-minnikhanov.html>

Narodi, U. (2023). *Vserossiyskaya perepis' naseleniya o natsional'nom sostave Rossii.* <https://народыурала.све.рф/новости/20263>

Ru-Stat. (2017/2020). Eksport iz Tatarstana v Turtsiyu. <https://ru-stat.su/date-Y2017->

Ru-Stat. (2017/2022). Tovaroorot Tatarstana. <https://ru-stat.su/date-Y2017->

Shebalova, L. (2008). Tatarstan proigral delo o \$23 mln. <https://www.kommersant.ru/doc/901005>

Sotrudničestvo Tatarstana i Turtsii. (2020). <https://tatturk.tatarstan.ru/sotrudnichestvo>

Şirşova, V. (2023). Ugur Yılmaz: Tovaroorot Tatarstana i Turtsii za devyat' mesyatsev prevysil \$2 mlrd. <https://m.realnoevremya.ru/news/299024-vneshnetorgovyy-оборот->

TASS. (2024). Tovaroorot Tatarstana i Turtsii vyros v 2,5 raza po itogam 2023 goda. <https://tass.ru/ekonomika/20612455>

Tatar İnforn. (2010). Mintimer Shaymiyev uveren, chto Tatarstanu yest' chemu pouchit'sya u Turtsii. <https://www.tatar-inform.ru/news/mintimer-shaymiyev-uveren-chto-tatarstanu-est-chemu-pouchitsya-u-turtsii-219706>

TATCENTER. (2023). Tovaroorobot Tatarstana i Turtsii sostavil \$ 1,2 mlrd Po itogam 2022 goda. <https://tatcenter.ru/news/tovaro>

TİKA. (2022). TİKA'dan Türk Dünyasında Kadın ve Moda Sempozyumu'na Destek. <https://tika.gov.tr/detail->

Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı. (2024). Türkiye-Tataristan ticaret hacmi artıyor. <https://ticaret.gov.tr/haberler/turkiye-tataristan-ticaret-hacmi-artiyor>

Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı. (n.d). RF Tataristan Cumhuriyeti. S.11. <https://ticaret.gov.tr/data/5bcc5d4813b876034cfece26>

Türkiye İn Kazan. (2017). “Oyalı Yazma” Türk Halk Müziği konseri verecektir. <https://www.facebook.com/photo/?fbid=1522186807836104&set=pb.100064650731322.->

Türkiye İn Kazan. (2017). Uçmak Özgürlüktür. <https://www.facebook.com/photo/?fbid=1496767220378063&set=pb.100064650731322.->

TÜRKSOY. (2013). 16. TÜRKSOY Ressamlar Buluşması Sergisi Açıldı. <https://www.turksoy.org/haberler/2013-07-16-16-turksoy-ressamlar-bulusmasi-sona-erdi>

TÜRKSOY. (2013). Eskişehir Türk Dünyası Kültür Başkenti Açılış Töreni. <https://www.turksoy.org/haberler/eskisehir-turk-dunyasi-kultur-baskenti-acilis-toreni-08-05-2013>

TÜRKSOY. (2014). II. TÜRKSOY Dericilik Sanatı Sempozyumunun Bildirileri Yayınlandı. <https://www.turksoy.org/haberler/2014-11-25-ii-turksoy-dericilik-sanati-sempozyumunun-bildirileri-yayinlandi>

TÜRKSOY. (2014). Kazan'da Türk Halklarının Somut Olmayan Kültürel Miras ile İlgili Uluslararası Konferans gerçekleştirilmiştir. <https://www.turksoy.org/haberler/2014-07-31->

Youtube. (2020). Türkçenin 13. Uluslararası Şiir Şöleni Belgeseli. Türkiye Yazarlar Birliği. 9,33 Saniye ve sonrası. <https://www.youtube.com/watch?v=ttHLoJiY748>

Yunus Emre Enstitüsü. (2014). Yunus Emre Enstitüsü İkibin On Dört Faaliyet Raporu. s.77. <https://www.yee.org.tr/sites/default/files/yayin/faaliyet-raporu.pdf>

Yunus Emre Enstitüsü. (2014). Yunus Emre Enstitüsü İkibin On Dört Faaliyet Raporu. s.43, 49, 61, 70, 71. <https://www.yee.org.tr/sites/default/files/yayin/faaliyet-raporu.pdf>

Yunus Emre Enstitüsü. (2015). Yunus Emre Enstitüsü İkibin On Beş Faaliyet Raporu. s.50, 108. https://www.yee.org.tr/sites/default/files/yayin/2015_yili_faaliyet_raporu.pdf

Kanunlar ve Anlaşmalar

Konsul'tantPlyus. (1992). Federativnyy dogovor ot 31.03.1992 "Dogovor o razgranichenii predmetov vedeniya i polnomochiy mezhdur federal'nymi organami gosudarstvennoy vlasti Rossiyskoy Federatsii i organami vlasti suverennykh respublik v sostave Rossiyskoy

Federatsii" (vmeste s "Protokolom k Federativnomu dogovoru"). Stat'ya 3, punkt, https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW

Konsul'tantPlyus. (2009). Federal'nyy zakon "Ob osnovakh gosudarstvennogo regulirovaniya trgovoy deyatelnosti v Rossiyskoy Federatsii" ot 28.12.2009 N 381-FZ (poslednyaya redaktsiya). https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_95629/

Konstitutsiya RF. (1993&2020). Stat'ya 8, Punkt 1. <http://duma.gov.ru/legislative/documents/constitution/>

Konsul'tantPlyus. (2009). Federal'nyy zakon ot 28.12.2009 N 381-FZ (red. ot 26.12.2024) "Ob osnovakh gosudarstvennogo regulirovaniya trgovoy deyatelnosti v Rossiyskoy Federatsii" (s izm. i dop., vstup. v silu s 01.03.2025). Stat'ya 3. https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_95629/e1f88000c8e61414e28c83a8cbe

Kodifikatsiya.Rf. (1994). "Rossiyskoy Federatsii I Respubliki Tatarstan O Razgranichenii Predmetov Vedeniya I Vzaimnom Delegirovani Polnomochiy Mezhdur Organami Gosudarstvennoy Vlasti Rossiyskoy Federatsii I Organami Gosudarstvennoy Vlasti Respubliki Tatarstan" Stat'ya 2, Punkt 11. <https://rulaws.ru/acts/Dogovor-Rossiyskoy->

Konstitutsiya Respubliki Tatarstan. (1992). Konstitutsiya Respubliki Tatarstan ot 6 noyabrya 1992 g. (s izmeneniyami i dopolneniyami). Stat'ya 24, Punkt 4. https://constitution.garant.ru/region/cons_tatar/chapter/7b14d2c2dfc862f67bd2c3471bf87b3f/

Konstitutsiya Respubliki Tatarstan. (1992). Konstitutsiya Respubliki Tatarstan ot 6 noyabrya 1992 g. (s izmeneniyami i dopolneniyami). Stat'ya 1, Punkt 4. https://constitution.garant.ru/region/cons_tatar/chapter/1cafb24d049dcd1e7707a22d98e9858f/

Konstitutsiya Respubliki Tatarstan. (1992). Konstitutsiya Respubliki Tatarstan ot 6 noyabrya 1992 g. (s izmeneniyami i dopolneniyami). Stat'ya 6. https://constitution.garant.ru/region/cons_tatar/chapter/8b7b3c1c76e91f88d33c08b3736aa67a/

Konstitutsiya Rossiyskoy Federatsii. (1993&2020). Stat'ya 44. <https://constitutionrf.ru/constitutionrf.pdf>

Konstitutsiya Rossiyskoy Federatsii. (1993&2020). Stat'ya 68, Punkt 4. <https://constitutionrf.ru/constitutionrf.pdf>

Konstitutsiya Rossiyskoy Federatsii. (1993&2020). Stat'ya 69, Punkt 2&3. <https://constitutionrf.ru/constitutionrf.pdf>

Konstitutsiya Rossiyskoy Federatsii. (1993&2020). Stat'ya 71, Punkt E. <https://constitutionrf.ru/constitutionrf.pdf>

Konstitutsiya Rossiyskoy Federatsii. (1993&2020). Stat'ya 72, Punkt 1, Podpunkt D. <https://constitutionrf.ru/constitutionrf.pdf>,

Konstitutsiya Rossiyskoy Federatsii. (1993&2020). Stat'ya 72, Punkt 1, Podpunkt O. <https://constitutionrf.ru/constitutionrf.pdf>

Konstitutsiya Rossiyskoy Federatsii. (1993&2020). Stat'ya 74, Punkt 2.
<https://constitutionrf.ru/constitutionrf.pdf>

Konstitutsiya Rossiyskoy Federatsii. (1993&2020). Stat'ya 114, Punkt 1, Paragraf V&E, Punkt 6.
<https://constitutionrf.ru/constitutionrf.pdf>

Konstitutsiya Rossiyskoy Federatsii. (1993&2020). Stat'ya 13. Punkt 3.
<https://constitutionrf.ru/constitutionrf.pdf>

Konstitutsiya Rossiyskoy Federatsii. (1993&2020). Stat'ya 71, Punkt 1.
<https://constitutionrf.ru/constitutionrf.pdf>

Konstitutsiya Rossiyskoy Federatsii. (1993&2020). Stat'ya 80, Punkt 4.
<https://constitutionrf.ru/constitutionrf.pdf>

Konstitutsiya Respubliki Tatarstan. (1992). Konstitutsiya Respubliki Tatarstan ot 6 noyabrya 1992 g. (s izmeneniyami i dopolneniyami). Stat'ya 14.
https://constitution.garant.ru/region/cons_tatar/chapter/888134b28b1397ffae87a0ab1e117954/

Konstitutsiya Respubliki Tatarstan. (1992). Konstitutsiya Respubliki Tatarstan ot 6 noyabrya 1992 g. (s izmeneniyami i dopolneniyami). Stat'ya 16, Punkt 2.
https://constitution.garant.ru/region/cons_tatar/chapter/7a58987b486424ad79b62aa427dab1df

Konstitutsiya Respubliki Tatarstan. (1992). Konstitutsiya Respubliki Tatarstan ot 6 noybrya 1992 g. (s izmeneniyami i dopolneniyami). Stat'ya 30.
https://constitution.garant.ru/region/cons_tatar/chapter/7d6bbe1829627ce93319dc72963759a2

Konstitutsiya Respubliki Tatarstan. (1992). Konstitutsiya Respubliki Tatarstan ot 6 noyabrya 1992 g. (s izmeneniyami i dopolneniyami). , Stat'ya 102, Punkt 4.
https://constitution.garant.ru/region/cons_tatar/chapter/a8686a3a934ad52b7deba6b6dcd3e032

Konstitutsiya Respubliki Tatarstan. (1992). Konstitutsiya Respubliki Tatarstan ot 6 noyabrya 1992 g. (s izmeneniyami i dopolneniyami). Stat'ya 75, Punkt 4.
https://constitution.garant.ru/region/cons_tatar/chapter/7381fc65826091bca567a1005ba6bc41

Konstitutsiya Respubliki Tatarstan. (1992). Konstitutsiya Respubliki Tatarstan ot 6 noyabrya 1992 g. (s izmeneniyami i dopolneniyami). Stat'ya 94, Punkt 8, Punkt 9.
https://constitution.garant.ru/region/cons_tatar/chapter/d31bd2d89fd17d70aaefe3134ccf3ea8/

Konstitutsiya Respubliki Tatarstan. (1992). Konstitutsiya Respubliki Tatarstan ot 6 noybrya 1992 g. (s izmeneniyami i dopolneniyami). Stat'ya 105, Punkt 1, Punkt 2.
https://constitution.garant.ru/region/cons_tatar/chapter/41f30b66f51d8e9f5a28b7a545140739/

Kompaniya GARANT. (1995). Soglasheniye mezhdu pravitel'stvom respubliki tatarstan i pravitnl'stvom turetskoy respubliki o trgovno-ekonomicheskom, nuzhno-tekhnicheskom i kul'turnom sotrudnichestve ot 22 moya 1995 g. Stat'ya 4.
<https://base.garant.ru/8150061/1b93c134b90c6071b4dc3f495464b753/>

Kompaniya GARANT. (1995). Soglasheniye mezhdru pravitel'stvom respubliki tatarstan i pravitnl'stvom turetskoy respubliki o torgovo-ekonomicheskom, nuzhno-tekhnicheskom i kul'turnom sotrudnichestve ot 22 moya 1995 g. Stat'ya 9. <https://base.garant.ru/8150061/493aff9450b0b89b29b367693300b74a/>

Kompaniya GARANT. (1995). Soglasheniye mezhdru pravitel'stvom respubliki tatarstan i pravitnl'stvom turetskoy respubliki o torgovo-ekonomicheskom, nuzhno-tekhnicheskom i kul'turnom sotrudnichestve ot 22 moya 1995 g. Stat'ya 2. <https://base.garant.ru/8150061/741609f9002bd54a24e5c49cb5af953b/>

Kitap ve Makale

Başaran V. İ. (2018). Tatarsko-turetskiye kul'turnyye i obrazovatel'nyye svyazi: istoricheskiy aspekt. *Tyurkologicheskiye issledovaniya*, 1 (4), 116-122.

Durmaz, A. (2018a). Rol' Tatarstana V Rossiyo-Turetskikh Otnosheniyakh 1990-2016 g. 1-107.

Durmaz, A. (2018b). Rol' Tatarstana V Rossiyo-Turetskikh Otnosheniyakh 1990-2016 g. 1-107.

Jeleznyakov A.Ş. & Litvinova T.N. (2012). Problema formirovaniya rossiyskoy natsional'noy identichnosti v usloviyakh etnicheskogo mnogoobraziya. *Rossiya reformiruyushchayasya*, (11), 367-383.

Mayorova M.A, Sittenev A.İ. (2023). Ideologicheskoye Vliyaniye Turtsii V Regionakh Rossii: Tyurkskiy Faktor. *RUDN Journal of Political Science*. 25 (1), 134-149.

Öner M. (2011). Abdullah Tukay Özel Sayısı. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 32. <https://tdkturkdunyasi.gov.tr/tam-metin-pdf/580/tur>

Sizova A. S., Makarenkov S. S. (2020). K Voprosu Etnokratı V Tatarstane. Vliyaniye Turtsıı Na Vzaimootnosheniya Tatarstana I Rf. *Colloquium-Journal*, 13(65). 120-123.

Suleymanov, R. R. (2016a). Vliyaniye Turtsıı V Tatarstane: Faktor Myagkoy Sıly. *Musul'manskiy mir*, 1, 6-26.

Suleymanov, R. R. (2016b). Religioznaya Ekspansiya Turtsıı V Tatarstan V Postsovetskiy Period. *Vestnik MGIMO-Universiteta*, 2 (47)). 40-48.